

3. Пољска латинска књижевност ране ренесансе: Анджеј Кшицки, Јан Дантишек, Клеменс Јањицки

Анджеј Кшицки (Andrzej Krzycki, Andreas Cricius, 1482–1537) био је у првом реду црквенослужитељ, политичар и дипломата. Рођен је у Кшицку у Великопољској, у богатој племићкој породици. Захваљујући помоћи ујака (бискупа и краљевског секретара Пјотра Томицког), отишао је на студије у Болоњу, одакле се вратио с докторатом права. Имао је изузетан смисао за управљање каријером – као и за деликатно уклањање конкурената с пута...

У Пољску се вратио око 1501. и започео успон у црквеној хијерархији. Најпре је био секретар бискупа Лубрањског, потом (1512) секретар краљице Барбаре, прве жене Зигмунта I; после њене смрти постао је краљев секретар. Кад је реч о црквеној каријери, она је била метеорска: најпре је био бискуп у Пшемишлу, затим у Плоцку, да би на концу постао првосвештеник пољске Цркве: надбискуп гњезњански и примас пољски...

Подстицао је ренесансно градитељство (пример – катедрала у Плоцку, арх. Бернардино Ђаноти):

Бављење поезијом било му је на маргини дворских и политичких активности.

Тематски распон његове поезије био је необично велики: од панегирика, преко пасквила, љубавне и опцене поезије – до религиозне и патриотске.

Био је члан дружине „веселака и бекрија“ (*bibones et comedones*) која је деловала на двору, исмевала дворске обичаје, а при том имала подршку монарха. У истој дружини деловао је други значајни песник тог времена **Јан Дантишек**. Кшицки је био у приватној преписци с Еразмом Ротердамским, који се о пољском песнику изјашњавао врло афирмативно.

Encomia Luteri (*Похвала Лутера*, 1524) Кшицког била је прва антилутеранска сатира у Европи; због наслова ипак се нашла на фамозном „индексу“ папске курије.

Познатија дела:

- *Religionis et Reipublicae quaerimonia* (*Жали Вере и Републике*, 1522)
- *Cantica sacra* (*Свете песме*, 1525)
- *De afflictione ecclesiae...* (*О невољи Цркве*, 1527)

Пример – песма Дантишеку о својој љубави:

Како је јадан ко љуби и љубљен је исто,

А од те љубави не може имати плод!

Јаднији је онај ко љуби, а презир одбија

Његове молбе, лепоту, његов сваки дар.

Али несрећан је, смрвљен и од свих најјаднији
Онај ко ћути и мора да изгара у пламену том.
Ово последње, Дантишеку, судба је лудила мога,
Јер ћутим и морам да изгарам у пламену том.

(филолошки превод према пољском преводу Едвина Јендркјевича)

Јан Дантишек (Jan Dantyszek, Ioannes Dantiscus, 1485–1548)

Рођен је у Гдањску (отуд “Дантискус”) у богатој грађанској породици немачког порекла, наводно с племићким коренима. Студирао је у Грајфсвалду, затим у Кракову, али није их привео крају. Ступио је у службу пољског краља као помоћник писара и почео да гради дипломатску и државничку каријеру. Био је први стални посланик (амбасадор) на царском двору у историји пољске дипломатије... Као дипломата видео је сразмере турске опасности и позивао на крсташки рат – нарочито после Мохачке битке (1526).

Дугогодишњи боравак на страним дворовима и бројна путовања омогућили су му и додир с ренесансном књижевношћу и уметношћу Италије и Средње Европе. И он је, као и Кшицки, био у преписци с Еразмом Ротердамским, делећи његове погледе на потребу реформисања католицизма. Срео се у Витенбергу с Мартином Лутером.

Цареви Максимилијан I и Карло V указали су му велике почести – добио је докторат права и песнички ловор, шпанско племство, медаљу у његову част...

По повратку у Пољску обављао је високе црквене дужности – хелминског и касније вармијског бискупа и бавио се књижевним радом. Писао је елџије и кратке епиграме разноврсног садржаја (често поучне), епитафе и епиталаме. Изражавао је верноподаничку радост због победа, туговао због пораза.

Данас је његово песничко дело скупљено у збирку под насловом *Carmina* (*Песме*) која почиње песмом-диптихом *Epitaphium Ioannis Dantisci* (*Епитаф Јану Дантишеку*). У збирци су се нашле, поред осталих:

- *Vita Ioannis Dantisci*
- *In laudem Pauli Crosnensis Rutheni* (1512)
- *Ad Sigismundum carmen*
- *Epitaphium Sigismundi regis*

- *In Copernici libellum epigramma*

...али и религиозне химне.

Пример поучног епиграма:

Гост

За три дана често се усмрди и риба, и гост,
Ако риба није усољена, а гост није пријатељ.

Домаћин нека је увек весео као Хектор,
Као Јов стрпљив и као Сибила мудар.

(филолошки превод према пољском преводу Едвина Јендркјевича)

Клеменс Јањицки (Janicius, 1516–1543) најистакнутији је међу пољско-латинским песницима ране ренесансе. У питању је човек необичне биографије. Рођен је у сељачкој породици у селу Јанушково код Жњина. Родитељи, чија су сва старија деца помрла, одлучили су да најмлађег сина дају у школе како би постао свештеник. Учио је парохијску школу у Жњину, затим Колегијум Лубрањског у Познању, где га је запазио **Анджеј Кшицки**.

Први добротвори били су му Кшицки и Дантишек. 1536. постао је секретар Кшицког; из тог времена потиче један број пригодних елегија (нпр. *Ad Andream Cricium*) и дело које је поручио Кшицки о животима гњезњанских архиепископа.

После смрти Кшицког, младог Јањицког је на свој двор примио краковски војвода Пјотр Кмита. Из тог периода потичу патриотски обојене политичке песме: *Querella Reipublicae Regni Poloniae* и *Ad Polonos proceras*. У првој од њих – у конвенцији жалбе персонификоване државе – изражава велику забринутост због лакомислености шљахте која занемарује своје патриотске обавезе. Замера се шљахти на саможивости, животу преко губера, непоштовању старих обичаја...

Ad Polonos proceras говори о пољским великашима и њиховој себичности – вечитој бризи само о интересима свог рода.

Нови мецена, Пјотр Кмита, финансирао му је студије у Падови. 1540. стекао је диплому доктора филозофије на Универзитету у Падови, а папа Павле III уручио му је песнички лавор, те се у Пољску вратио као *poeta laureatus*. Боравак у Италији и

страствено изучавање антике прекинула му је тзв. водена болест и раскид с Кмитом. Без средстава за живот, болестан, вратио се у Пољску. Последње године проводио је као парох у малопољском селу Голачеви. Највећи добротвор Јањицког последњих година живота био је лекар Јан Антонин, који га је предано лечио. Умро је са 26 година.

Годину дана пред смрт (1542) припремио је и штампао у Кракову збирку песама (тристије, елегије, епиграми).

После песникове смрти штампани су *Vitae archiepiscoporum gnesnensium* (1574) – кратки епиграми о пољским црквеним великодостојницима, њиховим врлинама, али и манама.

Желећи да пробуди патриотска осећања, Јањицки је у кратким песмама од по 12 стихова описао животе пољских владара – *Vitae Regum Polonorum elegiaco carmino descriptae* (Антверпен, 1563); ово дело појавило се 1576. и у пољском преводу (С. Ф. Клоновица). Песме о пољским краљевима (али и св. Војћеху и св. Станиславу) засноване су на средњовековним хроникама и Длугошевој *Историји*.

Јаницки је песник истанчаног лиризма, склон медитацији. Пример из књиге епиграма (изд. 1542):

IV. Деци која се играју обручем

Како се брзо врти тај обруч, децо!

Исто тако лети време и ваш живот.

Паде обруч! И опет се диже!

А тренуци, кад прођу, вратити се неће.

(филолошки превод према пољском преводу Зигмунта Кубјака)

Данас се као централни део његовог стваралаштва истичу елегије (укупно 10) из циклуса *tristia* – тужне песме, тугованке. Најпознатија је елегија VII – *De se ipso ad posteritatem* (*О себи самоме за потомке*), из које наводимо одломак:

Сећајући се свој Јаницијуса,

Живите, другови, већ сад спремни

Да пођете мојим путем. Збогом,

Мој Антонине, нек те срећа прати

И твоје ближње. Жао ми је што никад

Нећу моћи да пружим доказ колико те волим.

Није ми дато да сведочим пред живима

О твојој бризи. Али кад одем
У онај предео где ће ме добри духови
Радо примити у своје друштво,
Говорићу о теби. Ако, гледајући
На сен прилике моје, неко упита
Како сам с том убиственом водом у мом телу,
С болесном јетром и слезином могао
Да живим дуже но што обично допушта
Безобзирност такве бољке, одговорићу,
Да међу људима постоји лекар који је премашао
Снагу сина Аполонова:
Онај је само једном дозвоао из бездана
Хиполита, а овај је много пута
Из гроба вадио мене и зававао Парке,
Те судњи трен одложио на много дана...

(филолошки превод према пољском преводу Зигмунта Кубјака)

Увођење у поезију теме песниковог властитог живота доводи до својеврсног ренесансног прелома – интима постаје једнаковредна тема као и витештво, политичка поука, религија или историја...